

Маріанна Гончарова

Там, де ми живемо: буковинські оповідання

Не покидай мене, Дзундзо!

Якось ми видавали заміж мою старшу сестру Ліну. Це трапилося цілком несподівано. З іншого міста приїздив до нашої Лінки її друг Аркадій із дзвінким прізвищем Дзундза. Він телефонував з автомата: мовляв, я приїхав, виходь. А до нас додому прийти він страх як соромився. А мама запрошувала, адже ми всі хотіли подивитися на Лінчиного Дзундзу. Мама казала: «Познайом нас! Ти що, — підозрювала мама, — ти що, нас соромишся?» А тато додавав, що ми ж бо — інтелігентна родина. Завдяки мамі. І що він, Дзундза Аркадій, ще пишатиметься цим. Авжеж... авжеж...

І був якось восени дощик. І холодно. Лінка застудилась. Аж раптом телефонний дзвінок: Дзундза. Ліна йому каже: дощик, холодно. І з одного боку, вона б хотіла бачити Аркадія, а з іншого — її мама не пускає, тому що температура. А Дзундза розгубився: до нас іти боїться — що ж робити? І Ліна наша пожартувала, мудра така: «Тоді вже женися!»

Пожартувала та й забула. А Дзундза розцінив це як наказ. За тиждень він несподівано подзвонив. Але не по телефону, а в наші двері. Лінка вся в милі — вона Кароліну, собаку нашу, купала — відчинила... І стояв там Дзундза, такий урочисто-сяюче-святковий, з букетом і двома батьками — мамою і татом Дзундзами.

Ми, звісно, були в шоці. Адже ми ні сном ні духом. Лінка вовтузилася з Кароліною. Я на кухні чистила клітку, в якій мешкав хвилястий папужка Терентій. Мама мила посуд після обіду. А тато, як завжди, співав своєї улюбленої пісні «я могла би побежать за поворот, тільки гордість не дають» і налагоджував вудки на зимову риболовлю. І ось так під татів спів ми перегукувалися на тему «чому все в домі має робити саме мама», — й у кожного був свій аргумент. У Лінки — собака, у мене — папуга, у тата — пісня. І тут з'явилися Дзундзи...

Спершу я навіть зраділа. Нарешті ми побачимо Лінчиного обранця. Ой! Він виявився таким симпатичним, таким сором'язливим, що відразу зачепив у передпокої великий керамічний горщик з деревом алое. І алое гепнулось на підлогу, і мокра наша собака Кароліна збрала на себе всю землю, що висипалася з горщика. І папуга наш Терентій заволав: «Підсікай!» Ми всі вибігли у передпокій і штовхалися там, зніяковіло дотоптуючи бідолашне алое, що сумно хрустіло у

нас під ногами. Мама Дзундза була в червоному пальті, величезна, як гренадер. А тато навпаки — дрібний з вусиками. Мама Дзундза басом проказала віршик, що у нас товар — у них купець. Підморгнула, вручивши мамі коробку з тортом. І всі решта знічено захихотіли, нахилиючи голови то вправо, то вліво. Гостей повели в дім. Мама Дзундза тупотіла гучно і впевнено — бух-бух! — великими, як у пожежника, ногами. Натомість тато Дзундза пересувався метушливими перебіжками — туп-туп-туп, туп-туп-туп, — як мурашка, намагаючись нікому не заважати і не привертати увагу.

І тоді я збагнула, що Аркадій вдався в тата. І це мені дуже сподобалось.

За кілька хвилин ми всі очманіли ще більше, бо з'ясувалося, що Дзундзи до нас приїхали майже назавжди. Ну, тобто з ночівлею. Ситуацію, як завше в нашій родині, владнала мама. Ну, як вона вигадує миттєво такі слова, як вона вміє все пом'якшити — недаремно тато пишається, що в нашої мами блакитна кров! А в нас із Лінкою мамина інтелігентність вимерла ще в дитячому садку. (Так завжди додає тато). Мама оселила Аркадія та його батьків у нашій із Лінкою кімнаті, де тато за хвилину до цього розбирав вудки і горлав пісню про дівочу гордість. Аркадій, щойно увійшов, звичайно, одразу ж зачепився за рибальський гачок

і, намагаючись звільнитися, накрутив на себе половину дуже цінної татової жилки, разом затуляючи в круговерт свого тата Дзундзу. Так вони крутилися, пихтіли, сором'язливо посміхаючись, вклоняючись та перепрошуючи, аж доки тато не схопив гострого ножа та під моє перелякане верещання не розрубав вузол і не випустив Дзундзу на волю. Мама і Ліна побігли на кухню готувати вечерю, Аркадій зголосився їм допомагати, а ми з татом ґрунтовно засіли в кімнаті з гостями, бо треба ж комусь з'ясувати, в яку родину Лінка заміж іде.

Виявилось, що в жахливу: тато Дзундзу працює дантистом, а мама Дзундзу викладає математику в школі. (Як же я ненавиділа зубних лікарів і математику!) І якщо тато Дзундзу мовчав, то мама Дзундзу розійшлася, виявивши свіжого слухача — мого тата, і запевняла, що у неї математику знають усі. І потім, коли вона сказала, що навіть у «п'ятому класі діти вираховують семенерку в чотирнадцятому ступені», я під виглядом «зараз-зараз» побігла на кухню нашіптувати Ліні про «семенерку в чотирнадцятому ступені», але там було не до мене. Там бинтували Дзундзу-молодшого. Аркадій встиг залізи в клітку до Терентія, нашого папуги, і той боляче, до крові, вкусив Аркадія за палець. І чого поліз? Наш папуга на той час був закоханий у дзвіночок. Звичайний

такий рибальський дзвіночок — наш тато йому повісив для розваги. А що тут дивного? Я, наприклад, читала про те, як гусак залицявся до садової лійки, і сама особисто була знайома з індіком, зачарованим старою пуховою подушкою. Такий був дивовижної вроди індик з гордим профілем ацтека... А Терентій виказував знаки уваги дзвіночку, годував його зерном, родзинками, співав йому пісеньки і милувався коханою(ним), схиливши набік свою буйну голівоньку. До речі, в нашого папуги була ще одна пристрась, через яку ми зачиняли Терентія в клітці не лише на засув — він його легко відчиняв, — але й на защіпку. Річ у тім, що Терентій обожнював сидіти в теплом картопляному пюре. В центрі тарілки. І якщо раптом клітку забували замкнути, Терентій під час нашого обіду вилігав і купався в чиемусь пюре, заїдаючи купання котлеткою та овочами.

Того дня, коли Дзундзи приїхали сватати нашу Ліну, на лихо, готували саме картопляне пюре. Природно, що в метушні, бинтуючи Аркадія, накриваючи на стіл, відштовхуючи вивалюну в землі та все ще мокру Кароліну, забули защепити Терентія. Він вовтузився недовго, відмикаючи свою клітку, — рівно стільки, щоб пюре злегка вистигло. Терентій вилетів саме тоді, коли випили третю стопочку за батьків і щоб мир був у всьому світі, і мама розклала в тарілки гаряче — фрикадельки з

картопляним пюре. Ніхто не зауважив, як Терентій лігає над столом, примірюючись, — він же маленький. Мама обговорювали варіанти весільного меню, Аркадій гомонів із Ліною, тато натхненно розповідав татові Дзундзі, котра риба на що клює. Терентія засікла тільки я, проте пізно... Папуга з усього розгону бухнувся пузом просто в центр тарілки тата Дзундзи. Той, ввічливо киваючи моєму татові, виявив непроханого гостя і спершу спробував непомітно виделкою зіпхнути папугу. Але ж Терентій не муха. До того ж у нього наш родинний характер: він не лише наполегливий, але й життєлюб. І тоді старший Дзундза змирився і наввипередки з папугою почав поглинати салат і фрикадельки. Я зачаровано стежила, кому ж більше перепаде... Вболівала за Дзундзу — він явно програвав. У Терентія завжди був чудовий апетит. Нарешті папуга наївся і, пригрівшись у залишках пюре, задрімав під людські теревені. І Дзундза-тато обережно доїв, що залишилось, делікатно оминаючи виделочкою картопляний острівець, на якому сидів посоловілий Терентій. На той час його побачили вже всі, але, на мій подив, мама Дзундза, дарма що була вчителем математики, щиро сплеснула в долоні й охнула басом: «Яка краса!» Наша мама сиділа з блідим видовженим обличчям і робила мені страшні очі, щоб я видворила Терентія на його територію, в клітку.

Моторошний зойк ми з мамою почули одночасно, коли розливали чай, — Ліна пішла до своєї кімнати за дитячими свіглинами. Мама очима наказала мені побігти з'ясувати. Я побігла... Видовище було жахливим! Кароліна, наша болонка, замурана, мокра і щаслива, затишно згорнувшись, спала просто на пальті мами Дзунди — на новому червоному пальті, недбало кинутому на кріслі.

Ой-ой-ой! І то ще було не все. Не все. Пальто — дрібниці. Що там пальто... Ми з Ліною тихцем віднесли його до батьків у спальню, а потім уночі Ліна і мама вичистили його. Пальто — дурниці.

Страшна річ — ми зовсім забули про найголовніше. Ми! Зовсім! Забули! Про кота!!!

То була моя і тільки моя провина. Я обожнювала свою сестру. І щиро бажала їй щастя. І страшенно боялася, що її не візьмуть заміж за Аркадія через мене. Адже тато сказав, що дівчата — це такий товар, що його треба віддавати, поки просять.

Отож, я пригодувала вуличного кота. І у нього, в цього кота, з'явилася безсоромна звичка по горіху видряпуватися на вікно нашої з Ліною спальні. Зазвичай вечорами або пізніше він вештався сюди-туди підвіконням, гримів бляхою, підвивав і буцав головою скло. Одне слово, ті гості, котрі залишалися ночувати в нашій кімнаті, зазнавали вночі незабутніх вражень. (Якщо ми

забували їх попередити.) Кімната ж бо була на другому поверсі...

І ось, коли вже всі вклалися спати, мама раптом охнула: кіт! Ми забули сказати їм про кота. І саме цієї миті пролунав гуркіт — кіт стрибнув на підвіконня. Ми — мама, тато, Лінка і я — в піжамах з'юрмилися біля дверей наших гостей, дослухаючись. Кіт гримів, як камінний господар, але жодних інших звуків не було: ніхто не кричав, не обурювався. Наші гості чи то завмерли з переляку, чи то знепритомніли...

Тато спустився вниз у двір, щоб погукати і нагодувати кота. А ми в жахливому настрої розійшлися по кімнатах. Найгірше було мені. Через мене Лінка могла залишитися старою дівочою і все життя плести сині панчохи.

Вранці я все проспала. Коли я прокинулася, в домі пахло ваніллю: на кухні мама Дзундза і моя мама пекли оладки. Мама Дзундза щось неквапливо розповідала моїй мамі. Я прокралася до ванної — звідти було зручно підслуховувати: мама Дзундза розповідала, як вона познайомилася з татом Дзундзою, і як вони колись посварилися на мості, і тато Дзундза розвернувся й пішов геть. І тоді мама Дзундза закричала з моста на весь голос, — а в неї був ого який голос, — вона закричала так, що її почуло все місто: «Не покидай мене! — протрубила мама Дзундза. — Не покидай мене, Дзундзо!»

І тато Дзундза залишився. Назавжди.

І так мені це сподобалось, що я вийшла з ванної, побігла за підручником з математики і попросила маму Дзундзу пояснити мені формули скороченого множення, котрі я не розуміла й плутала. І вона пояснила терпляче та дуже зрозуміло. А згодом ми знову сиділи за столом, і наш тато разом із татом Дзундзою співали пісню про «побежать за поворот», душевно і тепло.

Навесні наша Ліна вийшла заміж і стала Дзундзою. Батьки Аркадія у своєму місті розповідають, що вони взяли дівчинку з дуже хорошої, інтелігентної родини. І додають, що вони — тобто ми — дуже люблять тварин. І що це добре про них, тобто про нас, свідчить.

«Раз в крещенский вечерок...»

Я. І. Пащуку

Не розумію, що має на думці жінка, коли каже: «Я не така...»

Особисто я — така. Так. Я довірлива. Радісна. Я наївна. І — цілковита дурепа, через що ледь не вилетіла з університету. І те, що саме така, підтвердив якимось декан нашого факультету іноземних мов Ярослав Іванович Пащук. Він так і сказав: «Ну, Маринко, — він так мене називав, наш Ярослав Іванович, — не знав, не знав, що ти така!»

Відтоді я й сама в цьому неодноразово впевнювалась.

Ось, скажімо, випадок під час зимової сесії, саме напередодні старого Нового року. Увечері я припхалася до подруг у гуртожиток нібито вчити білети з теорграматики. Підійшла до дверей кімнати 45, а дівчата замкнулись і нікого не впускають. Абіля дверей навпочіпки сидів Ісмаїл Огли, студент геофаку, спадкоємний іранський принц (так він завжди відрекомендовувався) і потенційний наречений моєї подруги-легкоатлетки Лариси.

Про Ісмаїла треба докладніше. Він такий був особливий, несхожий на інших, такий нековирний і кумедний, відкритий і щедрий, що заслуговує тут

на окрему оповідь. Які вітри занесли його, теплолюбного, смаглявого, з великими, чорними-чорними ображеними очима, тонкими ніжними руками, густим волоссям сторчма і князівськими манерами в наш сирий, вітряний, мінливий клімат вивчати географію — хтозна. Я не додумалася запитати тоді, а зараз він узагалі дуже далеко. В Норильську. Вони з Ларисою там передбачають погоду, котру Ісмаїл відчуває носом та шкірою за кілька днів. Тому його, Ісмаїла Огли, там дуже цінують. Особливо пілоти.

— Ну? — привіталась я з Ісмаїлом.

— Лариса замикнув і не виходить, я стукаля-стукаля... — похмуро пояснив Ісмаїл.

— Вчаться? — поцікавилась я.

— Не... Світло вимкнув. Я замкову шпарину дивилася, — зізнався спадкоємний принц, — кричала: «Лариса, на мій голос вийди, де!», а Лариса сказала, що вони гадають — в зеркалі жених дивляться. І якщо мене покажуть, Лариса на мені жениться.

— А якщо не тебе?

— Тоді, мамою клянусь, Ісмаїл буде дуже сумувати. Тоді Ісмаїл буде всіх різати, — приречено зігхнув спадкоємний принц, — і Лариса, і Валя (Валя — це інша моя подружка, котра з Ларисою мешкала в кімнаті), і себе, і... — Ісмаїл оцінювально зміряв мене поглядом і замислився.

Я зрозуміла, що він не жартує, й почала молотити в двері кулаком. Відчинила Лариса, розпашіла, збуджена. Очима обертає, шепоче палко — давай швидше заходь, ми вже все підготували.

— А ти, — суворо звернулася вона до свого принца, — йди до своєї кімнати і вчися. Ми тебе потім покличемо.

Ісмаїл похмуро та недобре зиркнув з-під насуплених брів і неквапом поплентався до себе. Явно не вчитись, а, наприклад, точити ножі-кинджали. Про всяк випадок.

У кімнаті біля великого дзеркала горіло кілька свічок. Там же, на столику, лежали якісь сухі трави, ножиці, стояла мисочка з водою.

І тепер про Лариску. Я вже казала, що вона була блискучою легкоатлеткою, майстром спорту, і якби раптом їй би справді загрожувала розправа її ревнивого нареченого Ісмаїла Огли, вона б легко дременула від нього, поблискуючи п'ятами, з легковажним хихотінням. Чого не можна було сказати про нас із Валею. Я бігаю дуже погано. Ось стрибаю я добре. Точніше, підстрибую. Надто коли мене лякають. Іще добре метикую. Хоч і дурепа. І тоді я розуміла: якщо правдива та вперта Лариска вгледить у дзеркалі не Ісмаїла, а якогось там Васю зі свого рідного села Кобеляки Звенигородського району Черкаської області, то Ісмаїлової розправи нам не минути. Слід було рятувати подруг і

ситуацію.

— Ви все неправильно робите, — заявила я, кидаючи пальто на ліжку. — Я знаю, як треба ворожити!

Причому в моїх словах була дещиця правди. Адже влітку я напросилася у фольклорну експедицію в села старовірів і там багато чого бачила. Як треба зиму проводити й наречену віддавати, та біля дзеркала ворожити.

— А головне, щоби ти, — звернулась я до Лариски, — аби ти, якщо хочеш нареченого у дзеркалі побачити, — щоби ти осторонь поки що сиділа і чекала, коли тебе до дзеркала покличуть. Зрозуміла?

Лариска кивнула. І сіла осторонь, поки ми з Валею перешіптувалися та над мисочкою з водою чаклували. Насправді для Лариски питання нареченого було актуальним і гострим, бо її батьки не дуже хотіли Ісмаїла в зяті. Надто вже багато було на очах різноманітних прикладів, коли маленькими провінційними містами тинялися самотні сумні красуні, ведучи за ручку смаглявих діточок. А навпаки, Ларисчині батьки хотіли в зяті надійного, гладкого і скупенького Васю із села Кобеляки Звенигородського району.

— Іди до мене! — потойбічним голосом гукнула я Лариску, залишивши біля дзеркала горіти лише одну свічку. — Сідай біля дзеркала, —

продовжила я своє казання, — сідай, заплющ очі й мовчи. Коли скажу: «Дивись!» — тоді розплющиш очі, глянеш і хутко-хутко відвернешся. Інакше...

Я й сама не знала, що «інакше», але мене вже несло.

Лариска сіла біля дзеркала, заплющила очі і затремтіла... Я взяла її праву руку, опустила її пальці в мисочку з рідиною і заходилася водити ними по її обличчю та волоссю, бурмочучи-примовляючи:

— Ряджений-наречений, приходь до мене на вечерю, а не хочеш вечеряти — приходь стригтись... — таку маячню я верзла, натхненно імпровізуючи, доки не приспала Ларисчину пильність.

— Свігло! — різко дала я команду Валі, й та клацнула вимикачем.

— Дивись! — закомандувала я Ларисці.

І Лариска розплющила очі. Покліпуючи і мружачись від яскравого свігла, Лариска припала до люстра. У-у-у! Звідти на неї дивилося щось страшне, брудне, кудлате, з палаючим похмурим поглядом... Воно також мружилось і пильно вдивлялося із дзеркала в Лариску.

— І-і-і-і!!! — заверещала Лариска, і Валя вимкнула свігло. — А-а-а-а!!! Що це?! Хто це?!

У двері щосили загримали ногами, і пролунав крик:

— Лари-и-иса!!! Вийди на мій голос, Лари-и-иса!!! Я ту-ут, Лариса, підслю-ю-юхую! Мамою клянусь!

Одне слово, довелося зізнатися, що в мисочку з водою ми додали коричневої гуаші. Так, для гостроти відчуттів...

Добре, що в Лариски було почуття гумору. Вона заспокоїлася, посміялася та вмилася. Я урочисто, немов медсестра в пологовому, вийшла до Ісмаїла в коридор і повідомила, що у дзеркалі був хтось смаглявий, кудлатий і страшний — як ти, Ісмаїл.

Ісмаїл засяяв, очі його стали вологими, він зашепотів-зашепотів, погладжуючи обличчя руками, поглядаючи на стелю, дякуючи комусь там, нагорі. Ія страшенно розчулилась: це ж треба, як переживав, як він Лариску нашу кохає!

За півгодини ми відчинили салон ворожіння для всіх охочих, додаючи у воду і зелену, і синю, і червону гуаш. Всеньку ніч із кімнати 45 із зойками вилітали ошалілі дівчата з різнобарвними фізіономіями. От котрась із них, незадоволена результатом ворожіння, поскаржилася на мене до деканату.

Ярослав Іванович — наш дорогий Ярослав Іванович, світлішої людини хтозна, чи знайдеш нині на землі, — не дав ходу справі, як мені погрожували, а насварив і відпустив складати іспит

із теорграматики. Саме тоді він і сказав, що я така. А я й не заперечую. Авжеж, я така. Зате у Лариски з Ісмаїлом уже троє хлопчаків — смагляві, ніжні, як Ісмаїл, сіроокі й спритні, як Лариска. Так, Силім, Хакім та Іванко... За місяць у них дівчинка має народитися. Моїм ім'ям назвуть. Ісмаїл обіцяв: «Мамою клянусь!»

Кава по-віденськи

У нашому дворі в Чернівцях у часи мого дитинства мешкав виняткової вроди чоловік, двірник за фахом, філософ за покликанням, вісімдесятирічний аристократ із мітлюю на прізвище Гельмер, за національністю німець. Гельмер знав п'ять мов і трішки латину, щоправда, частенько потрапляв у запої і тоді розмовляв одразу всіма відомими та не відомими йому мовами. А п'ять мов — У «Черновіцах» це була норма — німецька, ідіш, румунська, українська, польська... Ось трішки латина — то вже була якась освіта. Хоча б і це нікого б тоді не здивувало. Це у нас у Чернівцях називалося «бути письменним».

Дядько Гаррі Гельмер, наш двірник, розповідав якось, сидячи у дворі в теплих лігніх м'яких сугінках, як його батько, управитель Чернівецької гудзикової фабрики, частенько їздив до Відня. У справах. Або відпочити. Взагалі в ті часи, коли Чернівці (тоді Черновіц) ще були Австрією, портрети цісаря Франца Йосифа висіли в кожній вітрині, а браві революційні матроси курили свої папироси в іншому місці, далеко від нашого мініатюрного, витонченого, елегантного міста, було модно їздити до Відня. Анайбільш романтичним звичаєм у тодішніх Чернівцях був звичай вивозити до Відня своїх обраниць. На каву.

Ось про це докладніше.

Бено Гельмер, управитель гудзикової фабрики, чепуристий молодик, трішки дивакуватий, трішки сором'язливий, добрий, веселий, розумний та допитливий, познайомився на щорічному балі Банківської Спілки з чарівною дівчиною на ім'я Стефанія, добре вихованою, освіченою — гімназія, мови, фортепіано, манери... З родини доктора Брахвіга, чернівецького світила. Як познайомився? Ну, звісно, не «як-тебе-звати-крихітко?» чи «назви-своє-ім'я-дитинко». Ні-і... Молодого Гельмера і дівчину-з-пристойної-родини Стефанію Брахвіг відрекомендували одне одному. Відрекомендували! І це вже давно було заплановано — відрекомендувати цих чарівних молодих людей одне одному. Як було тоді заведено. Аякже! Це ж не в метро знайомитися чи, ще гірше, на пляжі. Фі! Цим у Чернівцях займалася мадам Замзон! Сама мадам Замзон вела картотеку заможних наречених обох статей і перетасовувала карти їхніх доль, ретельно звіряючи та приміряючи. І ніхто ніколи не скаржився. У мадам Замзон була набита рука й гарні манери.

Зрозуміло, що для Стефанії мадам Замзон завела цілу течку — двоє поляків-студентів, один німець, один австрієць із палати адвокатів та ще один прекрасний юнак, яким — ви правильно подумали — саме і був Бено Гельмер. Саме на

нього і накинув оком доктор Брахвіг.

Ну, згодом, після балу, під час якого молоді люди закохались одне в одного, як і передбачала мадам Замзон, приблизно після місяця душевної млості, молодий Гельмер запрошує Стефанію до концертної зали музичного товариства на виступ чернівецького міщанського хору. Він пише листа, в якому просить у батьків Стефанії дозволу запросити їхню доньку Стефанію на концерт... Батьки Стефанії довго обговорюють на сімейній раді, так чи ні, зволікають із відповіддю і нарешті пишуть, що ну, гаразд, вони не заперечують... Гельмер пише, що буде щасливий заїхати за дівчиною такого-то дня, під захід сонця, коли годинник на ратуші проб'є... Батьки Стефанії знову збирають сімейну раду — то так чи ні врешті-решт — і пишуть, що... Жах, одним словом. Листоноші та гінці з ніг падають, доставляючи листи вчасно, снують сюди-туди, заганяють коней та велосипеди... Стефанія виїжджає в супроводі мами, бабусі, скривленого як середа на п'ятницю десятирічного молодшого брата Яші, котрому нудно і тісно в новому сюртуці, та старшої бабусиної сестри тітки Ерні, котрій також дуже цікаво. Супровід пильно стежить. Тітка Ерна гучно перепитує — вона глухувата. Молоді люди потискають руки при зустрічі та прощанні. Ах!

Згодом, ще через два тижні щоденного

листування, — театр, в який заявляється та ж сама пильна компанія в капелюшках, із так само скривленою дитиною та тіккою Ерною з перев'язаною щогою, оскільки в неї болить зуб. Але вона не могла прогавити.

Далі йдуть запрошення на пісенне товариство «Буковинський баян» і, нарешті, легковажний, на бабусин погляд, похід до кондитерської та прогулянка вулицею Герен гассе, нині вулиця Ольги Кобилянської, де, відставши на деяку відстань від закоханої парочки, осоружно брели мама, бабуся, Яша, котрий переїв у кондитерській морозива, та злегка кульгава тітка Ерна, що потерпає від подагри в легкій формі.

І нарешті Гельмер освідчується. Уф! Усі вже втомилися. Гельмер втомився. Йому дуже подобається Стефанія. І, зрештою, скільки можна терпіти ці капелюшки за своєю спиною та гучний шепіт бабусиної сестри тітки Ерни? І треба поспішати — заплігається інтрига — інженер на прізвище Рояль, син архітектора Рояля, також освідчується Стефанії. Який нахаба! І це оминаючи... мадам Замзон! Яка розбещеність! І це не витримавши навіть випробування вередливим Яшею, жіночою половиною родини Брахвігів і букетом недуг тітки Ерни.

Обидва, й Гельмер, і Рояль, нарешті запрошують Стефанію до Відня на каву. Обидва

молодики прийомного у Брахвігів дня чепуряться і з розкішними букетами квітів прямують до коханої дівчини. Але Рояль бере балагулу, чернівецького візника, його коняка ледь плентається, а Гельмер їде своїм екіпажем. Гельмер приїздить першим! Вибір за Стефанією Брахвіг. Чернівці принишкли й чекають.

Ось! Тут я мушу перерватися і зробити дуже важливий відступ. Який же це прекрасний був звичай у нашому місті — після заручин гідні женихи вивозили своїх наречених до Відня на каву. Що! Це геть не те, що ви думаєте! Як можна?! Та ви що! Молодий чоловік бере певні зобов'язання та відповідальність, замовляє для дівчини місце у вагоні-люкс, сам їде в іншому вагоні. Повсякчас бігає перевіряти, чи зручно дівчині в її купе, чи відчиняють їй віконце, чи зачиняють їй віконце, чи носять сельтерську абощо, й обмежується посмішками, ніжними поглядами, потисканням руки. Прибувши до Відня, молоді люди справді йдуть до кав'ярні, замовляють каву. До кави їм подають віденський струдель, холодну воду в красивій високій склянці та моцартинки, цукерки ручної роботи, спеціально замовлені на цей день і привезені із Зальцбурга в мереживних коробочках. Закохані насолоджуються кавою і слухають музику, котра у Відні лунає всюди.

Оце і все! А ви що подумали?!

Після кав'ярні закохані повертаються на вокзал, сідають у різні вагони потяга «Відень-Чернівці» і їдуть додому. Але! Цілому місту зрозуміло, що угоду між родинами закріплено, і восени дівчина виходить заміж.

Заміж? Вона? Ні, не може бути!

Може! Її вже возили до Відня на каву!

Що ви кажете? А-а-а! Вже возили... Ну... Коли вже возили до Відня на каву...

Ото були часи...

То до чого ж я? А до того, що я у своїй квігучій юності була нічим не гірша за Стефанію Брахвіг. Саме тоді, коли слухала цю оповідь нашого старого двірника Гаррі Гельмера, який знав п'ять мов і трішки латину. Мені так хотілося ходити в черевичках, а не в шкарах. Виїздити на бали, а не бігати на танці. Приймати запрошення на ранкову прогулянку, а не «прошвендіяти увечері». Усе це було практично нездійсненним, бо я надто спізнилась і опинилася у своєму часі людиною випадковою.

Коли сурмач відбій зіграє

Женік мав приїхати до нас у червні. З Америки. На кілька днів, із Києва, куди він прилетів у справах. Женік став в Америці значною персоною — проповідником у якійсь конфесії. Ніхто не вірив. Наш недорікуватий трієчник Женік, який англійською знав лише «Stand up and go out!», переконував тепер натовпи англомовного люду в перевагах праведного життя задля спасіння душі.

Ми всі — його старі друзі та однокласники — почали готуватися. Зробили ремонти у квартирах та під'їздах. Помили вікна і змусили сусідів. Щоб було не соромно за прожиті без Женіка роки. Михайло Постельник здійснив узагалі неймовірну річ. Позаяк Женік мав зупинитися у мене, Михайло пригнав на мою вулицю асфальтоукладач та чотирьох майже тверезих робітників із дорвідділу. І вони поклали на нашій вулиці новий асфальт.

У неділю, в день прибуття Женіка, о четвертій ранку, ми всі вирушили до аеропорту. Рейс затримувався через туман. Але ми чекали. Ми навіть не почали випивати. Хоча у нас було з собою. Мабуть, через забобони. А на думку це спадало кожному, настирливо спадало. Втім, висловити ідею вголос ніхто не наважувався. Перебиваючи одне одного, ми згадували події з нашого з Женіком спільного життя. Яким веселим

він був, розсіяним і безтурботним, чарівним і щедрим.

Ми були щасливими того ранку. І почувалися молодими, бо зібралися всі разом зустрічати нашого друга, нашого старого друга Женьку Титаренка. З Америки.

Ми тверезо дочекалися літака, і нарешті Женік вийшов, полисілий, роздобрілий, величний. Але ми одразу його впізнали! Женька! Женька!

Його квасне невдоволене обличчя красномовно свідчило, що це не найкращий день в його житті. Мляво відповідаючи на наші обійми, Женік бурчав, який мерзенний аеропорт у Києві. А в Чернівцях іще гірший. Яка осоружна погода тут у нас. «У вас» — сказав він. Яка капосна стюардеса була в літаку. І пілот керував літаком, ніби вчора закінчив авіаційний інститут і лігав досі лише на тренажерах. І що всі ми постарішали. І маємо поганий вигляд. І у Михайла, зважаючи на мішки під очима, явно нирки. І що Аркадій багато курить, а Юра — мент поганий і таким зостався. А мені варто б скинути кілограмів п'ять. І що Лариса вже сива. І всю дорогу Женік говорив, як йому добре там і як йому зараз погано тут. «І не називайте мене Женіком. Я Джеймс. Я так звик».

Ми подумали: нічого, він зараз відпочине, розслабиться, вип'є, і ми отримаємо нашого старого Женьку, душу компанії, веселуна і балагура.

Нічого. Під'їжджаючи до мого дому, Женік поблажливо похвалив дорогу, організовану Михайлом, і заохочувально сфотографував нас усіх на тлі відремонтованого будинку.

Ну, ви знаєте, як ми можемо прийняти гостя. Як мама навчила. Що вже ми тільки не клали на стіл — мій дідусь-гурман тішився, мабуть, на небесах. Женік, тобто Джеймс, вийшов до столу з ванної ще похмуріший, ніж був. Він понарікав на занадто жорстку воду і повідомив, що користується милом та шампунем лише фірми «Клінік». І жодними іншими. А у мене у ванній кімнаті «Клінік» він не знайшов.

Сіли за стіл. Ну! Ось тут наших зголоднілих хлопців, котрі до того ж стоїчно витримали спокусу в аеропорту, спіткало нове випробування. Джеймс склав свої пухкенькі білі випещені лапки під підборіддям і заходився молитися. Сказав, що без цього взятися до трапези не може. Молився довго, гучно, надсадно, докладно, скорботно, з докором поглядаючи на нас. Він перелічив усіх своїх родичів, родичів дружини, подякував небу за вдалий переліг і за нову краватку, придбану в «Дьюті фрі» зі знижкою. І за ці нікчемні крихти на ось цьому столі.

— Женіку! Ти здурів, Женіку? Ти здурів? — це не витримав Аркадій. — Які крихти?! Чого тобі ще треба? Подивись на цей стіл — це ж шаленство,

Женіку!

— Джеймс!

— Джеймс!!!

— А що тут їсти? — мляво поцікавився Женік. — Я цього не їм. І це я не їм. І цього мені не можна. І не п'ю...

За сніданком Женік длубався в тарілці, зігхав і вголос тужив за покинутою ненадовго батьківщиною Америкою та американською їжею, нещадно нарікаючи на Чернівці, дорогу, повітря та зготовану для нього їжу.

Ми всі розгубилися. Женіку й справді було погано. Він мало не плакав. І ми потерпали від того, що ніяк не могли йому догодити.

— Женіку! — запропонувала наша добра Лариска. — А давай, Женіку...

— Джеймсе.

— Тобто Джеймсе, може, поїдемо до озера? На природу?

Женік сумно кивнув. Він погодився. І дарма. Так, ми всі пам'ятали, як Женік організував гру в індіанців на маленькому острівці на Пруті і як увечері всі поспішали додому, а Женька переконував усіх залишитися і брудно лаявся: «Боягузливі блідолиці собаки!» І сам-один ночував у гайку, в курені. Інчого. Але ж це було тоді... А зараз у нього виявилася алергія на укуси комарів. Наш Джеймс опух и скис іще більше. Все, Женічко,

все. Вирішили їхати на дачу до Юри-мента. Там прохолодно, Женік відіспиться, відпочине. А ми тим часом розробимо план дій. І вже нарешті вип'ємо.

Дорогою на дачу Женіка захитало. Він позеленів і закотив очі. Лець довели його, бо в нього виявилася ще одна алергія. На дорожню пилюку. Він чхав і обливався слізьми.

На Юриній дачі справді було прохолодно та затишно. Гостю надали найвіддаленішу кімнату. Він випив якусь пігулочку й приліг. А ми пречудово розмістилися на веранді, але не встигли накрити на стіл, як зі свого притулку вилетів Женік. Вирячивши очі, сонний і скуйовджений, він тицяв пальцем туди, звідки втік, і лопотів:

— Там... там... там!.. Муха!!!

Муха, що напала на Женіка, була звичайною дрібною безпородною мухою. Та ми всі накинулися на неї, немов підрозділ американських морських піхотинців на Бен Ладена. Муху, завдяки нашим згуртованим діям, було знищено. На відміну від Бен Ладена. І навшипиньках ми тихо повернулися на веранду. Спи, Женічко!

— Дже-еймсе...

— Джеймсе, Джеймсе. Спи, відпочивай...

Доки змучений Женік дрімав, ми радилися, куди б його повезти, щоб не провокувати його букет алергій, щоб йому сподобалося, щоб усім

було весело, щоб не було комарів та мух.

— В гори, — запропонував мудрий Аркадій, — мух і комарів немає в горах. В гори!

Ми розбудили Женіка і трьома машинами рушили в Карпати.

«Друга в гори тяні, ріскні», — горлали ми дорогою.

Женік сумно зігхав, був відчуженим і печальним. Нічого, нічого, Джеймсе, ти зараз побачиш таку красу! Таку, Джеймсе, що миттєво станеш Женіком!

Аркадій знався на своїй справі. Ми приїхали до маленького гірського села під Косовом, до вуйка Василя, котрий тримав колибу — таку дерев'яну гуцульську хату, в центрі якої палало вогнище, на вогні смажилося свіже м'ясо, а Марічка, невістка вуйка Василя, бігала в постолах поміж зрублених навіки столів і подавала домашнє вино.

Господар міцно обійняв Аркадія, ми завели блідого ниючого Женіка і зручно повсідалися на вкритих домотканими веретками лавицях. Аркадій пошепотівся з господарями, і вуйко Василь підсів за наш стіл. Приобійнявши Женіка велетенською рукою колишнього плотогона, вуйко Василь почав співчутливо приповідати:

— Йой, яка людина хвора! Треба лікувати...

Женік занепокоєно зблискував очима і монотонно твердив:

— Я не п'ю, не п'ю. Я не п'ю...

А Василь — мовляв, йой, таж не даю тобі пити, даю лікуватися. І крикнув Марічці:

— Дитино, принеси мені джинджери з комори.

Усміхнена Марічка бігом притягла скляну банку, де в темно-зеленій рідині плавав якийсь непримітний корінець.

— Ось, дивись, — ще міцніше обійнявши ослаблого Женіка, запропонував вуйко Василь, — от бачиш корінь?

— Так! — ледь не плачучи, кивнув Женік.

— Бачиш — він як людина: ось голова, руки, ноги... От вип'єш цієї води живої, тільки крапельку — будеш лігати, як птах, вип'єш дві крапельки — будеш сильний, як ведмідь, а втретє вип'єш — будеш міцний, як гуцул! І ніколи не забудеш вуйка Василя!

Вуйко Василь був таким переконливим, так впевнено й спокійно обіцяв недовірливому Женіку, що той здихається всіх хвороб... І Женік зважився скуштувати. Але ніхто не сказав Женіку-Джеймсу, що корінь життя — джинджер — настояний на дев'яностошестиградусному спирті. Женік випив ковток, і око його заблищало, рум'янець забарвив щоки. Женік випив іще ковток, лайнувся, схопив гітару і заспівав пісню нашого класу: «Надіє, я вернусь тоді, коли сурмач відбій зіграє...». Женька

випив третій ковток, глибоко зігнув і стримано, щоб не розхлюпати радість, тихо, але чітко промовив:

— Гу-ля-єм!

— Женька!!! — заволали ми разом. — Женька!!! Він повернувся!!!

Ми вибігли на повітря, до річки, милувалися маленькими водоспадами і поріжками. Ми слухали птахів і співали тихенько самі. А увечері розпалили вогнище і розмовляли, розмовляли, розмовляли...

Женік уже не заперечував, що його звать Женькою, а не Джеймсом, нарікав на Америку і тужив за нашою радісною безтурботною юністю. «Апам'ятаєте? А пам'ятаєте? А пам'ятаєте?» Втоmlений, захмелілий, змішавши на додачу спирт із ранковими таблетками, Женька завалився спати в одній із машин, махнувши нам:

— Гуляйте, друзяки!

З першими зорями ми попрощалися з вуйком Василем і вирушили додому.

Дорогою посигналив Юра-мент, він повертав до дачного селища, до себе на дачу. Потім відстала й друга машина з Ларисою та її чоловіком. Коли ми приїхали додому, було вже геть темно.

— Женько, вставай! Приїхали, — обережно погукав Аркадій.

— Женічко! — озирнулась я, щоб розбудити нашого гостя. Озирнулась — і охнула. Женьки на

задньому сидінні не було. — Де Женька?! — запанікувала я. — Женька де? Йому ж завтра летіти в Київ!

Аркадій замислився: Женька пішов спати до якої машини? Нашої, Юриної чи до Лариски?

— Не пам'ятаю. Здається, до нашої. Чи до Ларисиної. Чи до Юриної.

Ми увірвалися в дім і кинулися до телефона. Лариска вхопила слухавку миттєво, ніби чекала. І через це я подумала, що, напевне, Женька у неї. Але його не було в її машині. Вона навіть у багажник зазирнула. Юрин мобільний відповідав жіночим голосом англійською: мовляв, господар не може зараз підійти. Потім.

Ми, звісно, втомилися, зголодніли і страшенно хотіли спати, але повернулися до машини і поїхали в дачне селище до Юри-мента. Дорогою до нас долучилася Ларисина машина. Ось що таке друзі! В біді не покинуть. Аркадій бурчав, що якщо ми забули Женіка у вуйка Василя, на березі Черемоша, то туди ночами навіть вовки приходять. І дикі кабани. Аркадій — він молодець, вміє втішити, заспокоїти.

Довго ми гримали в Юрину хвіртку, сигналили, розбудили ціле дачне селище. Нарешті Юра нам відчинив. З його розгубленої сонної фізіономії ми зрозуміли: Женіка в нього нема.

Ні на що не сподіваючись, ми всі, озброївшись

ліхтариками, рушили до Юриного гаража за будинком. Гаражем снував привид. Привид у відчай здіймав руки догори, стогнав і запитував у гаражного даху англійською:

— What's up? Where am I? (Що відбувається? Де я?)

— Женіку... — несміливо та винувато покликала я. — Женіку... Їдьмо додому. Ми тебе забули...

— Ви мене напоїли! Ви мене спокусили! Ви мене покинули!!! В аеропорт!!! Додому!!! В аеропорт!!! — ридав привид. — За речами і додому!!!

Ми не змогли вмовити його залишитись. Він навіть не погодився поїсти і взяти з собою солодоців у дорогу. Ми стояли посеред зали аеропорту, коли Женька помчав на паспортний контроль. І знаєте: він навіть не озирнувся. А Юра-мент сказав, що ось, мовляв, ніби ми й не йшли звідси від четвертої ранку. Ніби все ще зустрічаємо нашого Женьку.

— Бідолашний Женька. Бідолашний хлопчик... — це зітхнула звичайно ж Лариска. Вона у нас добра.

— Так, — погодилась я, — бідолашний хлопчик.

— Який хлопчик? — закурюючи, поцікавився

Аркадій.

— Який хлопчик? — похмуро запитав Юра.
А чи був хлопчик? Хлопчик-то чи був?

Кіт водоплавний, котрий пхикав

Ні, яка все ж таки дивна, на чужий погляд, наша родина! Ми просто дивовижні дурні, — чим дуже пишаємося. І всі це знають. А інакше навіщо всі як один тягнуть до нас усіляких тварин — покинутих, зайвих, знайдених десь? Світом про нас пішла така слава, що тепер тварини навіть без допомоги людини знаходять до нас дорогу. Приходять, прилітають, приповзають і рвуться просто в дім, навіть не вітаючись, впевнено вважаючи, що саме тут вони знайдуть притулок, їжу та доброго співрозмовника. І ми від них ніколи не відвертаємося.

Річ у тім, що наш тато завжди мріяв про коня. Часом він, дивлячись на коня в журналі, на світлині, в телевізорі, у мультику про трьох богатирів або хильнувши чарку-другу в теплій компанії, раптом зігхав тяжко і казав: «От би мені коня... Був би у мене кі-і-нь, ох, я б тоді...» І позаяк коня нам тримати ніде, то ми, намагаючись компенсувати нашому татові відсутність коня, заповнюємо домівку всілякою симпатичною звіриною, щоб хоч якось розвіяти його козацьку тугу.

Якось прикордонники із сусідньої застави пізно увечері привезли двотижнєве цуценя-сироту. Ми по черзі вставали до нього вночі, а я й взагалі

спала, звівши голову донизу, щоби Чак (так ми його назвали), влаштувавшись на килимку біля ліжка, міг мене бачити і не почувався самотнім.

Потім донька Ліна в жменьці принесла сліпе кошеня, загорнуте в листок лопуха, — ото була морока! Годували його молоком з піпетки, виходжували, чекали, коли оченята розплющить. І скільки радості було, коли одного ранку діти заволали: прозрів! Прозрів! Чак допомагав із вихованням кошеняти активно, грів його ночами. Кіг так і спав потім ціле життя у Чака на животі, занурившись у довгу шерсть. Точніше, кішка. Лайма. Кошенят приводила двічі на рік. А врожайними роками — навіть чотири або п'ять. І всіх Лайминих дітей доводилося прилаштовувати в добрі руки, попутно відстежуючи їхню долю і забираючи в тих, хто погано з ними поведився.

Данило, син мій, всю зиму якимось виховував двох жуків — Шварценеггера-батька і Шварценеггера-джуніора. Вони від постійного тепла, а може, й від здивування, не поснули й дуже жваво вовтузилися у своїй банці, — одне слово, дотримувалися здорового, зовсім не зимового способу життя, а навесні дали потомство. Данило — його треба знати — піклувався про них, як про останніх жуків на планеті, а у травні випустив на волю результати свого піклування. Аби ми не сумували без жуків, він приніс додому подружжя

білих щурів — містера і місіс Гризлі, котрих виселили з дому його однокласниці за винахідливість і шкодливість. Як я не вмовляла Данила віднести їх туди, де взяв, — ні, назад їх категорично не приймали, мотивуючи відмову сумнівним «узяв то й узяв».

І тоді переповнилася моя чаша терпіння, і я заявила: «Або я, або ці Гризлі з їхніми голими хвостами!» І вийшла на вулицю з парасолькою. Позаяк йшов дощ. Так я і стояла німим докором перед нашими вікнами. А з вікна на мене зі сльозами на очах дивився мій син, ніжно притискаючи до серця щурячу парочку. Згодом він, звісно, спустився до мене на подвір'я і зізнався, що не може вибрати, хто йому дорожчий — я чи щури. Адже я без нього якось протягну — хоч і в тузі та печалі, але проіснувати зможу, — а от щури достеменно загинуть. А він за них відповідальний. А щури тим часом ніжно м'яцкали своїми рожевими, абсолютно людськими рученятами комірці Данилової сорочки, з докором на мене поглядаючи хитрими безсоромними очиськами.

Щури виявилися симпатичними та розумними. Ось тільки вдома у нас щодня був неймовірний рейвах: Чак дуже не любив містера та місіс Гризлі; кішка, навпаки, їх любила і zarazом любила наших папужок, причому любов ця мала суто гастрономічний характер. Щури своєю чергою

намагалися з'їсти все — від шпалер на стінах і Данилового пластиліну до яскравих хвостів папужок. Тим часом папуги обожнювали прогулюватися підлогою, вклоняючись та вальсуючи, чим провокували мисливські інстинкти і кішки, й собаки, і родини Гризлі. А з метою самооборони наші птахи боляче щипалися і дзьобалися. Часом могли і в око поцілити. І коли нам треба було піти з хати, ми насамперед відловлювали і розпихували всю цю братію по різних кімнатах, кутах і клітках, щоб не полювали і не їли що прийдеться.

Так Гризлі у нас і мешкали, довго та щасливо. Апомерли, між іншим, в один день. Тому що переїли. Не слід їм було у папуг корм викрадати і заїдати рідкісними квіточками з вазонів, немовби їх не годували!

До речі, можна згадати тут і про хом'ячиху з травмованою психікою — в одній родині довели її завиванням пилотяга. А до нас принесли тому, що у нас тиха місцина, а в хом'ячихи невроз. І ми при ній розмовляли пошепки. Від гучних звуків вона починала пищати і бігати сюди-туди, як заведена. Ікусатися боляче.

А про тих, хто просто приходив до будинку, щоб ми їх погодували, я й не кажу. Собаки, коти, красуня ящірка, два їжаки. А зовсім нещодавно цуценя в нас оселилося, підібране донькою. Породи

цуцик-з-під-кущика, крихітне та лизюче. Назвали його Молодь.

Атож. І не дивно, що зателефонував нам у серпні знайомий. Каже: візьміть kota на виховання. Гарний, доладний кіт. Укомплектований: вовночка блискуча, хвіст знову ж таки, лапи. Чотири штуки. Є мурчалка. Вбудована. І два букети вусів. Форматний такий кіт, практично тигр. Живе на озері. Поїдьте познайомтеся, а то зиму він там не переживе.

Діти завили:

— Ма-а-амусю! Не переживе-е-е-е!

Звісно ж ми поїхали на те озеро. Тільки-но під'їхали — велетенський чорний кіт з гучним нявом і завиванням кинувся нам назустріч. Немовби втомився чекати — і ось нарешті дідждався. Він хвацько видряпався по моїх джинсах і светру просто на плече й замуркотів. Шерстка у kota виявилася чистенькою, промитою, блискучою, — невдовзі ми дізналися чому. Коли кіт довірився нам цілковито, він продемонстрував свій головний атракціон: розігнався, завис на мить над водою, лунко шубовснув в озеро і поплив, пихато задерши до неба мушкетерські вуса. Поплавав, поплескав лапами по воді, підчепив рибку, приволік її до берега й акуратно вклав біля моїх ніг. І сам сів поряд, примруживши зелені очі й не припиняючи муркотіти. Послухавши наші здивовані та захоплені

вигуки, стрибнув у воду знову, поплавав повільно, елегантно, плавно розсуваючи воду лапами, явно отримуючи насолоду. Виліз на берег і всівся на яскраво-зелену траву, ретельно струшуючи кожную лапку по черзі та вилизуючись. Відтак картинно пригладив вуса, прогнувся тугим блискучим тільцем і знову радісно замуркотів, мружачись на призахідне сонце.

Кіт пропонував нам дружбу. Ми йому дуже сподобались, і він зі шкіри пнувся, щоб сподобатися нам. Але щось у ньому, в цьому котові, було не так — надто вже легко він нас перегравав. Наче і морда в нього така добряча, не хижа зовсім, і наміри найбільш доброзичливі — пестився, муркотів, рибою почастував, — проте дивився він на нас дещо зверхньо та з легкою зневагою.

Власне, вибору в нас не було. Кіт усе вирішив за нас. Він спокійно заліз у машину, влігся зручненько і, ретельно вмившись, терпляче пере чекав наші марні суперечки з дітьми.

Ось так ми і повезли його додому.

— Давайте назвемо його якимсь гордим вірменським ім'ям, — запропонував син Данило.

— Яким? — підхопила донька Ліна.

Зауважте, ніхто з чудернацької нашої родини не запитав: чому вірменським, а не ім'ям будь-якої іншої гордої нації? Ні.

— Яким же? — нетерпеливилась Ліна.

— Давайте назвемо його Гамлетом.

Кіт стрепенувся і переліз до Данила на коліна.

Гамлет то й Гамлет. Тепер у kota було горде вірменське ім'я.

— Треба буде ознайомити його з правилами нашої родини, — поважно проказав тато з-за керма.

Авжеж! Звичайно, ознайомимо. У нас-бо в родині одне правило — жодних правил. Головне — не кривдити ближнього свого і ділитися кожною радістю.

А дзуськи! Вдома котову люб'язність неначе водою змило. Виявилось, що сенс життя його і наш (тобто дітей, собаки Чака, папуг, цуценяти Молоді, павука Єремія — коротше, всієї нашої родини) не збіглися. Ми всі жили тому, що життя — гра і свято. Натомість Гамлет жив для того, щоб їсти, спати і накопичувати. Якщо він не їв, то спав, а якщо не їв і не спав — отже, займався накопичуванням. Час від часу наші з ним шляхи в домі перетиналися — як не в передпокої, то на кухні. Кіт, не звертаючи на мене жодної уваги, за звичаєм занепокоєно та діловито, як велетенська кудлата мураха, тягнув щось у зубах і ховав до себе в кошик під матрацик, на якому спав: кістку, поцуплену з Чакової миски, м'ячик Молоді, стару соску. Данило присягався, що якимось бачив, як кіт тягнув до себе в куток йоршик для миття посуду і мої туниські браслети ручної роботи, загадково

зниклі зі скриньки.

З одного боку, це було навіть зручно. Тепер усі пропажі в хаті (у нас повсякчас щось губилося — ключі, шкарпетки, запальнички, олівці) можна було звалити на kota. А з іншого боку, ми остерігалися, що кіт навчить поганого решту членів родини. Зазирнути під матрацик не було жодної змоги — Гамлет відчайдушно захищав накрадене добро. Карою за допитливість нам були подряпані руки, а собакам — шрами на носах. А кіт вештався будинком, як сторож по території кондитерської фабрики, хазяйновито поглядаючи, де що погано лежить, щоб потягти його і покласти добре.

Спав він важко, як смертельно втомлений комбайнер похилого віку в розпал жнив. Зігхав. Стогнав. Бурмотів свої котячі непристойності. Гарчав. Тлумився. А часом хихотів.

Була в Гамлета пристрасть, про яку слід сказати окремо: лежати на телевізорі. Там уже він вмикав свою мурчалку на повну потужність. Решту ж часу ходив із неприступним понурим виглядом. Пеститися не ліз, вважав це зайвим. А найбільше нас вразило в ньому ось що — він пхикав. От розвалиться на телевізорі, б'є хвостом по екрану, просто Брюсу Віллісу по голомозій голові. І водить за тобою очима, підперши голову лапою, спостерігає нишком, примружившись. А потім зустрічається з тобою поглядом — і як пхикне

скептично — пхи! — похитуючи головою. Ми всі завмираємо з переляку, а він голову відверне: мовляв, а що я — я нічого!..

Жах просто! Ми до цього пхикання ніяк звикнути не могли. Почуємо раптом над мискою з їжею це «пхи» — і я біжу бігом подивитись. А він понюхає, і якщо риба не свіжа — їсти не буде, пхикне знову ж таки і відійде спроквола, з мордою насупленою. Просто не знали, що й думати. І як йому догодити. Асобаки драгувались від його пхикання шалено! Рывкали на kota, підвивали, нам скаржачись, скавуліли, а кіг на них зверхньо: пхи! І собаки — а-а-а-ах!

О-о-ось! Зно-о-овупхикає! Пхикає!!!

Пхикав Гамлет і у ванні. Зважаючи на його унікальні здібності, ми щодня набирали йому повну ванну води. Він плавав і пхикав. Плавав неохоче: розгулятись йому у ванні було ніде, риба там також не водилася, та ще й нервував через те, що кошик із матрациком опинялися поза полем його зору. Він міг щось запідозрити і тоді, мокрий, вилігав із ванної, нісся на кухню з буркотливою лайкою, щоб пересвідчитися в цілості свого добра, нажитого нечесним шляхом.

Так ми й співіснували. Гамлет жив відокремлено, ніколи не брав участі в наших спільних іграх, трапезах і прогулянках, і в нього були якісь свої види на майбутнє. Діти навіть

пропонували його до батьків моїх переселити, якнайдалі від собак та всіляких спокус. До того ж у батьків на своїх місцях усе лежить, і красти котів буде складно. Але доки ми вели перемовини про передачу kota на нове місце проживання, випав сніг. І кіт раптово зник. Ніхто його не випускав, та і він не надто рвався з дому, а тут раптом щез.

Ми запанікували. Опитали всіх домашніх, сусідів у дворі. Ніхто kota не бачив. Разом із Гамлетом, як виявилось, зникло все добро з-під його матрацика. І ще — що найбільш фантастично! — з пропажею kota з'ясувалося, що з дому зник великий пакет вітамінізованого корму для собак, папірус із зображенням єгипетської священної чорної кішки, старовинна порцелянова чашка нашого дідуса з пальмами і написом «Дорогому Борису від Римми Фаєнгольд, а також і мої батьки», заморожена курка, книга Сабанєєва «Життя і ловля прісноводних риб» та звук у телевізорі.

Наступного ранку ми поїхали на озеро. Довго шукати не довелося. На свіжому снігу було видно сліди котячих лапок: від закинutoї хижки, де влітку ночував сторож, вони вели до води. Звідти, майже з середини озера, було чути фиркання і плескіт — кіт ловив рибу. Побачивши нас, він не вийшов на берег, а тільки зневажливо пхикнув.

...Часом я думаю, що замість усього цього

зоопарку, який зараз мешкає у нас в домі, поряд із домом, на даху, в підвалі, і тих, кого ми їздимо годувати, — краще б купили ми все ж таки коня нашому татові. Принаймні клопоту, а іноді й сліз, було б у родині значно менше.

...Як уміння посміхатись і плакати

Є у мене друг, мольфар. Він живе майже на вершині гори Чорногори. Мольфар — це карпатський знахар, ворожбит, чарівник, провидець. Він уміє розганяти хмари, викликати дощ, лікувати людей та худобу, передбачати землетруси, знімати роки... Ми прийшли до нього якось на світанку в гості. Дивовижний він, мій друг мольфар. Його навіть попереджати не треба, та й телефона в нього немає. Він завжди знає заздалегідь, що ми до нього йдемо. Ми ще не знаємо, а він уже чекає на нас. Ми — це мій собака містер Чак Гордон Барнс і я.

І ось одного разу, коли ми пили чай з трав на ганку, Чак звично сидів біля моїх ніг, майже нерухомий, напружений, пильний, зосереджено водив своїми видатними вухами, та раптом якось дивно тихенько заскавчав кудись у напрямку вершини Чорногори в тумані.

— Що це з ним? — занепокоїлась я.

— А це він з Богом розмовляє, — спокійно відповів мольфар, розпалюючи люльку. — Розмовляє про те про се... І про тебе. Вони всі вміють з Богом розмовляти. А тут у горах — небеса поряд.

Вони — якщо ви не зрозуміли — це брати наші менші. Наші надійні віддані друзі. А небеса —

це небеса.

Я певна, що природа дружби така ж органічна, як природа Чорногори. Дружба — це не винахід людини. Це винахід когось розумнішого. Це дається згори. Як уміння посміхатись або плакати.

І через те, що дружбу нам дано згори, друзями можуть бути не лише люди. Ними можуть бути хто завгодно...

Ось кажуть: «чотириногий друг»... Це що таке? Оце — чотириногий! А якщо в гусенички двадцять ніжок, то вона що, нам ніякий не друг? Або ось кенгуру гасають сюди-туди на своїх двох? Як? Акраб? Восьминіг? Що, вже нам не брат менший? А папуга? А курочка? Звичайна маленька курочка на двох ніжках, — ми що, з нею вже не дружимо, коли так?

Дурниці це все! Чотириногий друг — це диван. А я особисто дружу з усіма, кого в цьому житті зустрічаю, незважаючи на кількість ніг, лап, щупалець, крил або плавників. І всі мої друзі також не перебирають, у кого скільки чого.

Наприклад, моя знайома на ім'я Марися. Так, ми друзі. Ось тільки вона — кобила, а я — ні. Здається, ні... Хоча Марися про це не здогадується. Адже мислимо ми однаково! І тішимося одною одною страшенно, коли зустрічаємось. Я її знайомлю зі своїми друзями: людьми, собаками, павучками. Вона мене — зі своїми. Тобто коло

друзів розширюється.

Наприклад, Марися дуже тісно дружить із Жуком. Ні, це не комаха і не людина з таким ім'ям. Це маленький чорний собачка. Вони працюють разом. У дитячому садку. Такої відданості одне одному я давно не бачила. Ось чуєш: цок-цок... Це конячка. Іюбов'язково десь поряд Жук трюхикає, швидко лапками своїми дріботить. Конячка зупинилася, діги залізли на підводу, сіли на лавку, Жук погавкав для годиться, поїхали. Жук воза охороняє. Марися Жука підгодовує.

Якось кобила захворіла. І її забрали до ветлікарні робити уколи внутрішньовенно. Це дуже серйозно та відповідально — робити внутрішньовенні ін'єкції коневі. Стоїть вона в стайні сама-самісінька. Літо надворі. Жук тиняється біля ветлікарні. Його сторож проганяє. Жук не йде. Він не втікає нікуди. Навіть попоїсти чи напитися води. Спекотно, він висолопив язика, лежить, позіхає. Поглядає на сторожа з-за рогу, а коли той втрачає пильність — мчить з усіх лап до Марисі... Часом він приносить їй знайдену в смітнику скоринку, а часом і кісточку... Марися ніжно штовхає Жука губами в бік і лагідно фіркає.

Тварини вміють дружити. Ось дивіться... Колись до нас прийшла одна кішка. І ми збудували для неї дім. Теплий та затишний. Але Кішці (вона згодом виявилася котом, однак ім'я прижилося) не

до вподоби він виявився. Кішка походив, понюхав... Та зчасом все ж таки оселився в домі й почав водити до себе дівчат. Одна з них назовсім до нього переїхала, сувора така, черепахової масті, на ім'я Личко-в-купку. І частенько ми бачили, як в люті холоди з теплого Кішчиного дому затишно визирають дві вусаті мордочки, а між ними стирчить яскраво-жовтий дзьоб. Так, так, ви не повірите, але разом із ними в будиночку оселилася звичайна маленька курочка. Іноді ми знаходили поряд із Кішкою або Личком-в-купку, котрі блаженно мружились та облизувались, яєчну шкаралупу: наша Курочка їх підгодовувала. І своєю чергою з апетитом подзьобувала «Віскас» із котячої миски — добре хоч рибний, а не курячий, як зазвичай. Дружба? А що ж іще?

Мама моя сказала на все це, що таке може трапитися лишень зі мною та моєю родиною — щоби кішки дружили з куркою, а собака їм ще й потурав, впускаючи в наш дім, аби вони чинили там усілякі неподобства. Ну чому ж лише в нас?! Я так розумію: як ти ставишся до собаки, кішки, курочки або до інших людей, що мешкають у твоїй домівці, місті чи країні, так і вони до тебе ставляться.

Головне — знати, що кожен приклад заразний. Знайомий міліціонер приніс мені в подарунок приголомшливий протокол наступного змісту: «Громадянин Бабулько М. Є. покусав своїм

собакою громадянку Резеду І. О. У свою чергу громадянка Резеда І. О. подряпала громадянина Бабулька М. Є. своїм котом». Непогані хлопці ті кіт і собака! Просто в погані руки потрапили...

Ось інший приклад: мій брат Валька. Він в Іспанії на паях володіє симпатичним затишним баром. Ось там, щойно відчинивши його після реконструкції, він і познайомився із сеньйорою, котра дружила з мавпою.

Дуже заможна була бабуся, дуже вередлива та примхлива. До всього ще й випивала... А тут — Різдво. Ну, вся її численна родина, спадкоємці-нахлібники одне одного застерігають: дивіться, мовляв, щоб бабуся наша не дременула. Бо нап'ється десь у барі та й піде буяннити, нас ганьбити, родину шанованих каталонців, адвокатів і лікарів. А в семи няньок... ну ви ж знаєте... Одне слово, змилась бабуська. Десь вона вешталася до часу, сліди замігала. І того вечора спершу до Вальчиного бару заявився її син, шанований каталонець. Запитує обережно: сеньйоре, а чи не бачили — не забігала до вас маленька сеньйора похилого віку... з мавпочкою на голові? Валька лише плечима повів — ну що за жарти такі? Слідом до бару заскочили дві пишні яскраві вусаті брюнетки, дуже шановані каталонки, питають: гей, бармене, чи не заходила до вас бабуська з мавпочкою на голові... Валька дещо розгубився і

лише головою пометляв. А вже коли ціла згря дїгей забїгла до бару і стривожено поцікавилась, чи не заходила старенька з мавпочкою на голові, Валька вирішив, що з ним жартують друзі, і вже почав готувати план помсти. Коли раптом...

Ось тут би я хотїла побачити завжди спокійне та незворушне обличчя мого брата. Ох, як би я хотїла це побачити... Коли біля вхідних дверей тихо дзенькнув дзвіночок, і в бар тїнню прошмигнула престарїла сеньйора, а на капелюсі в неї сидїла маленька мавпочка!!! Ось тоді Валька ловив свою щелепу, що різко полетїла долу від несподїванки!..

Так він із ними познайомився. Вона запитала, чи немає в барі окремого кабінету, була допущена у Вальчину особисту кїмнату відпочинку й отримала дві порції текїли з льодом. Бабуся та мавпочка виявилися не лише близькими й ніжними подругами. Але ще й сестрами по плящї. Обидві — і мільйонерка, і мавпа — пили, як коняки. Текїлу вони глушили нарівні і за всіма правилами: сїль з великого пальця, горїлка, лимон, а потїм обмін теплими змовницькими поглядами.

Отаке. Відходячи в інший свїг, бабуся заповіла бїльшу частину свого статку не каталонцям, а мавпочці. Тепер прямї мавпоччинї опїкуни водять тваринку до Вальчиного бару, причому вона відмовляється ходити або сидїти на

руках, а погоджується їхати лише в когось на голові. І попередньо на голову треба вдягти пошарпаного бабусиноного капелюха. Престаріла мавпочка з сивою мордочкою та мудрими очима годинами сидить у Вальчиному барі й, невесело підперши щоку, п'є текілу, доки не засне... Ось така печальна історія.

А ще одну дивовижну пару я бачила у Санкт-петербурзькому зоопарку — дівчинку та жирафеня. Іу дівчинки, служительки зоопарку, й у жирафи були однакові довірливі круглі очі з білими прямими віями. Обидві неоковирні, незграбні, довгошиї та довгоногі. Вони, ці двоє, були наче дві сестри — дівчинка і жирафа. Дівчинка чистила жирафу щіткою, пестячи боки, а жирафа величезним синім язиком облизувала дівчинці смішний хвостик на голові, затягнутий яскравою гумкою... Тоді я стояла і стояла, довго спостерігаючи цю сцену. І зробила для себе важливе відкриття. Виявляється, іноді для того щоби показати, як ви любите одне одного, не конче потрібні слова: достатньо погладити плямистий бік або лизнути любу маківку. Чи просто перекинутися поглядом...

Тож мав рацію мій друг мольфар із Чорногори. Хто вміє з Богом розмовляти, той і дружити вміє як ніхто. Причому незалежно від кількості лап, ніг, хвостів або крил.

Толік і Михась

Того дня в нашому маленькому прикарпатському місті було храмове свято. У такі дні в нас ніхто навіть не поворухнеться, аби щось таке робити, лиш би не відпочивати. Навпаки. Все зачиняється — заклади, контори, офіси, магазини, майстерні, ринки. Хворі не хворіють, породіллі не народжують, шевці не тачають, ткачі не тчуть, швеї не шують. Тихо. Ніхто нічого важчого за склянку не підійме.

Тут один у храмове свято взяв до рук лопату черв'яків накопати для риболовлі. То сусіди з ним півроку не розмовляли. І якщо потім дощі чи посуха, на нього гнівались, казали, мовляв, це тому, що ти, Бронька Кордонський, у храм копав. Ось як суворо в нас із цим.

Свято. Трембіти гудять. Дзвони дзвонять. А як це красиво! Рано-вранці йдуть через підвісний місток «люде» у вишиванках, у капелюхах зелених з перами, урочисті, величні та значні, немов пряники. Йдуть неквапливо до церкви Святої Параскеви. Слідом за «людьми» виступають «жіночки» в намистах і хустках сонячної яскравості, за ручку ведуть ошатну дітвору. Хлопчики вбрані, як «люде», — поважні, пихаті, у великих капелюхах на червоних притлумлених вухах, дівчатка — як «жіночки», чистенькі, аж

свігаться, знічені, пришиклі, в хусточках та спідницях довгих, в нових туфельках. Ополудні юрбою йдуть назад. «Люде» потирають руки в передчутті хорошого та довгого застілля. Ну а ввечері звідусіль музика — скрипки, барабани, зойки та ухкання розпашілих танцюристів.

Наступного ранку господині хуленько вибігають на річку Пістенку полоскати білизну. Від цієї води річкової оті всі вишиванки, скатертини та рушники стають білими-білісінькими, а вишивка дивовижна — густою та соковитою. Полоскають в річці жіночки білизну, іноді й схлипуючи, соромливо прикриваючи хусткою синець під оком, — погуляли. Свято було. Храм.

Саме в таке храмове свято діти знайшли в лісі дорогою з церкви орлятко, що випало з гнізда. Орелика. І куди його? Школу замкнено. Ветлікарню також. Понесли до Михася, Михайла Григоровича, голови райвиконкому. Хороший він хлопака, цей Михась, довгих ліг життя йому. А що? І поміж голів виконкомів у нас добрі люди трапляються. А що Михась хороший, то діти до поганого орелика б не понесли.

І що Михасеві з ним було робити? Храм. Свято ж бо. Скільки можна повторювати. Відвіз до тещі на околицю міста. У тієї обійстя, господа. Розмістили орелика в столі. І згодом (беркут виявився) нарекли його гордим східним ім'ям

Аятолла. Щоправда, потім за привітність та доброзичливий норів перехрестили на Толіка.

От у Михася родина — золото! Навіть теща рідкісна. Вона, Михасева теща, взагалі всіляку живність полюбляла розводити. У неї якось свиня Донна Бейджа, молода зовсім, раптом кашляти почала. Кашляє та кашляє. Натужно так. Ну просто як людина. А в місті, як на біду, знову свято. Знов ніхто не працює. Тим паче у ветеринара Оксани весілля. Зветеринаром Серафимом. І всіх ветеринарів на це весілля запрошено. А свині ж бо шкода, просто жах як шкода. І що ж? А Михасева теща свиню заходилася травами відпоювати і банки поставила. Розсудила, що не зашкодить. І знаєте що?! Всі навколо вмирили зі сміху (випили вже — свято), вся околиця у Михасевої тещі на плоті висіла, на Донну Бейджу витріщалася, що вона з банками на спині, наче бронтозавр який. А потім, коли банки зняли, ходила Донна Бейджа, свиня в крупний горох, — її навіть сусід на відеокамеру зафільмував, кінозірку пихату. Зате кашляти припинила. Тож теща Михасева була людиною посвяченою. І проти орелика не заперечувала.

Орел Толік ріс із курми. Приятелював з усім обійстям, сперечався іноді з індіком, навідувався до Донни Бейджі та зачіпався з котом, бувалим хуліганом Василем. Обожнював Михася. Підстерігав його вечорами, сидячи з когутом на плоті.